

4. Для річки Кучурган:

– 2007 рік – ХСК (6,47), сульфати (2,38), хлориди (1,06), магній (3,3), натрій (1,26), мінералізація (2,69);

– 2015 рік – перевищення за такими показниками: розчинений кисень (2,84), БСК₅ (7,06), ХСК (10,12), азот амонійний (3,59), сульфати (1,04), хлориди (1,16), магній (1,54), мінералізація (2,07), СПАР (1,34) рази;

– 2018 рік – розчинений кисень (1,56), БСК₅ (2,3), ХСК (3,49), сульфати (2,43), хлориди (2,18), магній (3,65), натрій (2,5), мінералізація (3,49).

Інші показники не мають перевищень ГДК.

Висновки і пропозиції. Таким чином, малі річки зазнають високого рівня антропогенного навантаження за рахунок скиду комунально-побутових стічних вод і змиву із сільськогосподарських полів, що потребує розробки необхідних заходів для охорони та поліпшення якості річкових вод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Игошин Н.И. Проблемы восстановления малых рек и водоёмов. Гидроэкологические аспекты : учебное пособие. Харьков : Бурун Книга, 2009. 240 с.

УДК 502.333

DOI <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2020.116.2.27>

ОЦІНКА ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стратічук Н.В. – к.е.н., доцент кафедри екології та сталого розвитку
імені професора Ю.В. Пилипенка,
ДВНЗ «Херсонський державний аграрно-економічний університет»

У статті висвітлена проблема щодо проведення об'єктивної комплексної оцінки природно-ресурсного потенціалу (далі – ПРП). Наведено погляди вчених щодо трактування терміну «природно-ресурсний потенціал». Виконана узагальнена оцінка особливостей його розміщення та використання, аналіз природних умов та доведено значення раціонального природокористування для кращого і детальнішого розуміння проблем і способів розміщення продуктивних сил.

Констатовано, що економічна оцінка природних ресурсів є результатом економічних розрахунків, на основі яких визначається прогноз цінності окремих компонентів природи. За результатами досліджень визначено, що Одеська область володіє багатим природно-ресурсним потенціалом, який у нинішніх умовах є одним із джерел вирішення складних завдань національної економіки. Розвиток природно-ресурсного потенціалу, перспективи його народно-господарського використання мають яскраво виражені регіональні особливості.

Визначено, що особливість природно-ресурсного потенціалу області полягає в наявності величезного і різноманітного рекреаційного та курортного потенціалів: сприятливого клімату, моря, лікувальних грязей і ропи лиманів, піщаних пляжів, мінеральних вод, історико-культурних цінностей. Стисло розглянуто мінерально-сировинну базу Одеської області за видами та кількістю ресурсів, а також за їх запасами.

Розрахунок коефіцієнту територіальної локалізації природних ресурсів південного регіону в розрізі областей показав, що на території Одеської області найбільше сконцентровано земельних, рекреаційних і лісових ресурсів, хоча в розрізі України область належить до лісодефіцитних територій, а загальна лісистість становить 6%, що в 1,5 рази

нижче порівняно з оптимальною. Запропоновано застосовувати поетапний розвиток наукових засад охорони навколишнього середовища і раціонального використання можливостей природно-ресурсного потенціалу на основі принципів планованості, пропорційності, оптимальності.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, оцінка природних ресурсів, коефіцієнт територіальної локалізації, рекреаційний потенціал, продуктивні сили.

Stratichuk N.V. Assessment of natural resource potential of the territory of Odessa region

The article highlights the problem of conducting an objective comprehensive assessment of natural resource potential (NRP). The views of scientists on the interpretation of the term "natural resource potential" are given. The author makes a generalized assessment of the peculiarities of its location and use, analysis of natural conditions and the importance of rational use of nature for a better and more detailed understanding of the problems and methods of placement of productive forces.

It is stated that the economic assessment of natural resources is the result of economic calculations, based on which the forecast of the value of individual components of nature is determined. According to research, it is determined that the Odessa region has a rich natural resource potential, which in the current environment is one of the sources of solving complex problems of the national economy. The development of natural resource potential, the prospects of its economic use have pronounced regional features.

It is determined that the peculiarity of the natural resource potential of the region is the presence of a huge and diverse recreational and resort potentials: favorable climate, sea, therapeutic mud and brine of estuaries, sandy beaches, mineral waters, historical and cultural values. The mineral resource base of Odessa region by types and quantity of resources, as well as by their reserves is briefly considered.

The calculation of the coefficient of territorial localization of natural resources of the southern region in terms of regions showed that in the Odessa region there are the most concentrated land, recreational and forest resources, although in terms of Ukraine the region belongs to forest-deficient areas, and total forest cover is 6%, which is 1,5 times lower than optimal. It is proposed to apply gradual development of scientific principles of environmental protection and rational use of natural resource potential, based on such principles as planning, proportionality, optimality.

Key words: natural resource potential, assessment of natural resources, coefficient of territorial localization, recreational potential, productive forces.

Постановка проблеми. Оцінка природно-ресурсного потенціалу слугує основою для раціональної просторової господарської організації територіальних систем різних рівнів та їх оптимізації як за розмірами, так і за структурою. Вона допомагає у визначенні цінності окремих ресурсів, виявленні територіальних відмінностей в забезпеченості ресурсами, визначенні шляхів раціонального використання ресурсів і збалансованого розвитку території. Для успішного планування та управління регіональним розвитком важливою є оцінка кількісних та якісних характеристик природних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині серед учених-економістів немає єдиної думки щодо визначення категорії «природно-ресурсний потенціал». Вчені по-різному окреслюють межі цього поняття, вкладають у нього різне змістовне навантаження, іноді замінюють цю категорію іншими поняттями.

М.Ф. Реймерс визначає природно-ресурсний потенціал як здатність природних систем без збитку для себе віддавати людству необхідну продукцію або виконувати корисну роботу в рамках господарства певного історичного типу [1]. М.Г. Ігнатенко та В.П. Руденко під природно-ресурсним потенціалом розуміють показник, який характеризує сукупність природних ресурсів та їх сукупну продуктивність [2; 3].

Еколого-економічні аспекти використання природно-ресурсного потенціалу досліджено у працях відомих вітчизняних науковців В.А. Голяна, А.С. Кича, А.П. Неживенка, Я.Б. Олійника, М.А. Хвесика, Л.М. Черчик. Значний вклад за цією тематикою у науковий доробок внесли зарубіжні вчені Д. Вардлі, М. Джонсон, А. Зелінська.

Постановка завдання. Проблема оцінки та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу України стоїть надзвичайно гостро, особливо актуально це простежується в сучасних кризових умовах, зумовлених нестабільністю воєнно-політичної ситуації у країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територія Одеської області здебільшого розміщена у Степовій, частково – у Лісостеповій природних зонах. Це визначає її високий агровиробничий потенціал і багаті рекреаційні ресурси. Таке положення зумовлює і негативні риси природного потенціалу краю, зокрема його маловодність і малу лісистість.

Одещина відносно бідна природними ресурсами, її частка у природно-ресурсному потенціалі України становить лише 3,7%. Область має значні земельні ресурси, виділяється своїм рекреаційним потенціалом (клімат, море, лікувальні грязі, мінеральні джерела, ропа лиманів і моря), біологічними ресурсами моря, лиманів, великих річок, цінними біосферними ресурсами, представленими унікальними і своєрідними природними комплексами (плавні, коси, пересипи), екосистемами та біоценозами.

У ґрунтовому покриві переважають звичайні та південні чорноземи. Клімат вологий, помірно континентальний. Загалом клімат поєднує риси континентального і морського. Зима м'яка, малосніжна і нестійка; середня температура січня становить від -2°C на півдні до -5°C на півночі. Для весни характерні похмура погода, тумани у зв'язку з охолоджуючим впливом моря. Літо здебільшого жарке, сухе; середня температура липня становить від 21°C на північному заході до 23°C на півдні, максимальна – до $36-39^{\circ}\text{C}$ (останніми роками навіть більше). Осінь тривала, тепліша весни, здебільшого хмарна. Середньорічна температура повітря коливається від $8,2^{\circ}\text{C}$ на півночі до $10,8^{\circ}\text{C}$ на півдні області. Загальна сума опадів 340-470 мм на рік, здебільшого вони випадають улітку (часто у вигляді злив). Число годин сонячного сяйва приблизно 2200 на рік. Тривалість вегетаційного періоду 168-210 діб із загальною сумою температур від 28°C до 34°C . Взимку переважають північні і південно-західні вітри, влітку – північно-західні і північні. Південна половина області схильна до посух, курних бурь, суховіїв.

Чорне море та лікувальні грязі Куяльницького лиману створюють винятково високий рекреаційний потенціал Одещини. У пониззі великих річок (Дунай, Дністер) і лиманів, на морських узбережжях і в шельфовій зоні розташовані цінні й унікальні природні комплекси, водно-болотні угіддя, екосистеми, які формують високий біосферний потенціал регіону, що має національне і міжнародне значення. Природні умови сприятливі для вирощування озимої пшениці, кукурудзи, ячменю, проса, соняшнику.

Область належить до лісодефіцитних територій, загальна її лісистість становить 6%, що в 1,5 рази нижче порівняно з оптимальною. Для створення оптимальної лісистості, яка становить 9%, необхідно висіяти лісів на площі 104 тис. га. Тому основним завданням лісової політики регіону є збільшення площі лісів, що дозволить збільшити не тільки ресурси деревини, а й зробити вагомий внесок у відтворення та збереження біологічного і ландшафтного розмаїття в області, стабілізацію екологічної рівноваги.

На території Одеської області налічується 124 території та об'єкти природно-заповідного фонду, із яких 16 – загальнодержавного значення, 108 – місцевого загальною площею 159976,197 га [4]. Визначальна особливість природно-ресурсного потенціалу області полягає в наявності величезного і різноманітного рекреаційного та курортного потенціалів: сприятливого клімату, моря, лікувальних

грязей і ропи лиманів, піщаних пляжів, мінеральних вод, історико-культурних цінностей.

Мінеральні ресурси надр області обмежені. Головне місце серед мінеральних ресурсів займають запаси сировини для промисловості. Одеська область має обмежену мінерально-сировинну базу як за видами та кількістю ресурсів, так і за їхніми запасами. В області практично відсутні родовища корисних копалин, які визначають сировинний напрям розвитку економіки, насамперед паливно-енергетичної, металургійної та хімічної сировини. До основних мінерально-сировинних ресурсів, які активно експлуатуються, належать запаси будівельних матеріалів: сировина для виготовлення цементу, стінових матеріалів, керамзитова сировина, будівельні піски. В межах області та прилеглої шельфової зони є поклади нафти та газу, пов'язані із Переддобруджським прогином Причорноморсько-Кримського нафтогазоносного басейну та нафтогазоносними площами шельфової зони північно-західної частини Чорного моря (зокрема, навколо острова Зміїний). Запаси вуглеводневої сировини є не досить розвіданими.

У структуру промислового потенціалу області значний внесок у викиди від стаціонарних джерел вносять підприємства, які виробляють електроенергію, газ та воду, підприємства обробної промисловості, транспортні підприємства. Основними напрямками регіональної інвестиційної політики Одеської обласної державної адміністрації є створення потужної матеріально-технічної, технологічної, інформаційної, інтелектуальної основи для стійкого і динамічного розвитку економіки регіону, надання інноваційних кредитів для підприємств, які реалізують інвестиційні проекти в пріоритетних галузях економіки, створення мережі бізнес-центрів.

Одеська область – високо розвинутий індустріальний регіон держави, промисловість якого відіграє значну роль у структурі народно-господарського комплексу України. На її території розташовані підприємства машинобудування і металообробки, хімічної і нафтохімічної, харчової і легкої промисловості та інших галузей. ПРП визначається сукупністю усіх видів природних ресурсів, які відомі або використання яких у недалекому майбутньому можливе за технічними критеріями. Таку оцінку по всіх регіонах України зробив професор В.П. Руденко [5], зокрема і в розрізі областей (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка природно-ресурсного потенціалу території

Області	Потенціал ресурсів, млн грн					
	Мінеральних	Водних	Земельних	Лісових	Фауністичних	Рекреаційних
Південний регіон	1238,4	4698,6	14394	318,6	157,5	4240,5
АР Крим	963	1854,9	3753,3	171,3	27,15	2850
Миколаївська	133,8	1098	3150,6	21,3	45,6	276,6
Одеська	109,5	667,8	4312,2	78,3	28,8	811,2
Херсонська	76,8	1077,9	3177,9	47,7	55,95	302,7
Всього по Україні	91423,5	42329,4	142376,6	13498,8	1534,62	31208,7

Згідно проведеного аналізу, Одеська область займає провідні позиції у своєму регіоні за показниками наявних земельних і рекреаційних ресурсів. Для визна-

чення спеціалізації використання природного ресурсу, наприклад рослинництва або тваринництва, траєкторії їх розвитку, доцільно використовувати коефіцієнти територіальної локалізації. На основі наведених даних розрахуємо цей коефіцієнт (табл. 2).

Таблиця 2

**Розрахунок коефіцієнту територіальної локалізації
(далі – $K_{тл}$) природних ресурсів Південного регіону**

Регіони України	Коефіцієнт територіальної локалізації природних ресурсів											
	Мінеральні		Водні		Земельні		Лісові		Фауністичні		Рекреаційні	
	%	$K_{тл}$	%	$K_{тл}$	%	$K_{тл}$	%	$K_{тл}$	%	$K_{тл}$	%	$K_{тл}$
Південний	5,11	-	18,73	1,00	57,36	-	1,27	-	0,63	-	16,9	-
АР Крим	10,01	1,96	19,28	1,03	39,02	0,68	1,78	1,40	0,28	0,44	29,63	1,75
Миколаївська	2,83	0,55	23,23	1,24	66,67	1,16	0,45	0,35	0,96	1,52	5,85	0,35
Одеська	1,82	0,36	11,12	0,59	71,78	1,25	1,3	1,02	0,48	0,76	13,5	0,80
Херсонська	1,62	0,32	22,75	1,21	67,06	1,17	1,01	0,8	1,18	1,87	6,39	0,38

Коефіцієнти локалізації свідчать про нерівномірність розподілу за областями природних ресурсів і певною мірою про варіацію життєвого рівня населення цього регіону. Найбільш значимим, тобто більше одиниці, коефіцієнт територіальної локалізації природних ресурсів по Одеській області було визначено по земельних ресурсах і лісових фауністичних ($K_{тл} = 1,25$ і $1,02$).

На основі отриманих даних по Одеській області було проведено розрахунок рангової кореляції. За результатами можна зробити такі висновки: спостерігається стійкий зв'язок між усіма видами природних ресурсів, тіснота зв'язку – помірна, адже вона знаходиться в інтервалі $0,3 < 0,59 < 0,7$.

Висновки і пропозиції. Загальна еколого-економічна оцінка потенціалу ресурсів Одеського регіону вказує на перспективи розвитку різних галузей і видів виробничо-господарської діяльності. Враховуючи результати, отримані при розрахунку коефіцієнта територіальної локалізації, та проведений кореляційний аналіз складників ПРП, можна визначити вектор спрямованості сталого розвитку Одеської області. По-перше, Одеський регіон є головним морським зовнішньо-торговельним виходом країни, він виконує найважливіші транспортні та перевантажувальні функції, є осередком розвитку галузей, пов'язаних із використанням ресурсів Чорного моря та океану, має значний рекреаційний потенціал.

По-друге, він є одним із провідних регіонів країни щодо розвитку підприємництва і формування мережевих структур, зовнішньо-економічної діяльності, має суттєвий науковий і науково-дослідний потенціал, активно впроваджує інноваційні розробки і залучає інвестиційний капітал. По-третє, Одеський регіон володіє значним запасом земельного ресурсу, що дозволяє інтенсивно розвиватися сільському господарству та переробній промисловості, а також є одним із центрів металургійного виробництва та машинобудування, нафтохімічної, фармацевтичної і легкої промисловості.

Чим повніше використовуються природні ресурси, тим ощадливіше і по-господарськи необхідно ставитися до їх експлуатації, особливо, якщо йдеться про невідновлювані енергетичні ресурси. Незважаючи на те, що кількість розвіданих копалин збільшується як загалом, так і в розрахунку на душу населення, існує

загроза їх виснаження ще перед тим, як буде здійснений перехід на використання нових джерел енергії. Тим більше, що суспільство відчуває все більший дефіцит відновлюваних природних ресурсів.

У зв'язку з цим оптимальне використання природно-ресурсного потенціалу стає однією з найбільш актуальних проблем людства. Проблема охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів має яскраво виражений регіональний характер і відіграє особливу роль в інтенсифікації виробництва на основі прискорення науково-технічного прогресу. Така постановка проблем вимагає поліпшення розробки питань управління, пов'язаних із взаємодією продуктивних сил і виробничих відносин. Стосовно природокористування це означає поетапний розвиток наукових засад охорони навколишнього середовища і раціонального використання його можливостей, тобто природно-ресурсного потенціалу, на основі принципів планованості, пропорційності, оптимальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Реймерс Н.Ф. Экология. Теории, законы, правила, принципы и гипотезы. М. : Россия молодая, 1994. 366 с.
2. Ігнатенко М.Г., Малєєв В.О. Екологія і економіка природокористування : навч. посіб. Херсон : Айлант, 2002. С. 279–282.
3. Руденко В.П. Оцінка природно-ресурсного потенціалу України як основа менеджменту природоохоронної діяльності : монографія. Чернівці : Рута, 2014. 248 с.
4. Пилипенко Г.П., Горун В.В. Інтегральна оцінка ландшафтно-рекреаційних районів Одеської області. Україна: географія цілей і можливостей. Зб. наук. праць. У 3-х томах. К. : ВГЛ «Обрії», 2012. Т. I. С. 264–267.
5. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х част. : підручник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. 552 с.

УДК 631;631.95

DOI <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2020.116.2.28>

ВПЛИВ АГРОЕКОЛОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ВИЯВ ГОСПОДАРСЬКО-ЦІННИХ ОЗНАК ЦУКРОВОЇ КУКУРУДЗИ

---

*Теличко Л.П. – заступник директора з наукової роботи,
Сквирська дослідна станція органічного виробництва Інституту агроєкології
і природокористування Національної академії аграрних наук України,
здобувач відділу агроєкології та біобезпеки
Інституту агроєкології і природокористування
Національної академії аграрних наук України*

У статті наведено трирічні дані багатофакторних дослідів із вивчення ефективності традиційної та біологічної систем захисту рослин. У роботі було розглянуто комплексний вплив хімічних і біологічних препаратів засобів захисту рослин на кукурудзу цукрову. Досліджено реакцію рослин кукурудзи цукрової на дію препаратів захисту рослин. Вивчено особливості росту, розвитку, формування урожайності й продуктивність сортів і гібридів цукрової кукурудзи, прийоми вирощування екологічно чистої продукції.
